

SOMOS BÉLA
A menekülés

Sikerült bejutnunk Szatmárnémetibe. Az állomás piros téglás épületének alig volt ép ablaka. Talán nem is volt. Biztosan a légnyomás verte ki. De az épület állt. Az egyik ablakban egy gyerek könyökölt.

A bombázógépek szokásos célpontjai voltak a pályaudvarok, hiszen azok elpusztításával meg lehet bénítani egy országrészt.

Légítámadások közeledtek, amikor megszólalnak a szirénák, a szerelvényeket villámgyorsan kiviszik a nyílt pályára.

Sikerült Csengerbe eljutnunk. Talán egy teherautóval. Nem vezett el a holmink.

Nem tudom, hány napig, nem tudom, mettől meddig voltunk Csengerben. Október tizenötödikén biztosan ott voltunk.

A németek azon a napon – emlékszem rájuk, látom őket – villámgyorsan mozogtak, pakoltak, a töltevényes ládákkal siettek vagy szaladtak valahova, talán az autók felé.

Horthy beszélt a rádióban, attól ijedtek meg. (Most már tudjuk, az volt a Horthy proklamáció.)

Egy-két óra talán? A németek elég hamar megnyugodtak.

Kaptunk egy vagon egy másik családdal. S elindult a mozdony döcögve, mint megtudtuk, föl, Csap felé.

Amikor Nagysomkútról elindultunk, Ottó nem volt velünk. Ha jól emlékszem, Szinérváralján volt mint levante, más leventékkal együtt, csapatban. Valamilyen kiképzés, gyakorlat, vagy a frontra szánták őket? A lényeg: egy normális parancsnokuk akadt, aki azt mondta, leventepuskákkal nem lehet megvédeni a hazát. Szélnek eresztette őket. Hogy talált meg bennünket? Csoda!

Ment a vonat, aztán megállt. Ha ment, döcögött. Ha repülők tűntek föl az égen nem túl magasan, s állt a vonatunk, akkor le kellett szállni, s rohanni a magas fűben, ami a derekamig ért, be a fák közé. Ha elmentek a gépek, mehettünk vissza a vagonba. (Egész belaktuk már.)

Egyszer egy állomáson kellett bemásznunk a vagonok alá. Biztos a légiveszély miatt. Az nagyon rossz volt. Tele volt szarral a sínek köze.

A szerencsi állomáson is sokáig álltunk. A szomszéd sínen is állt egy vonat, tele (német) katonákkal. Éppen velem szemben is egy. Bámult a levegőbe. Vagy a mi vonatunkra tünődve. Egyszer csak – a kezében tartotta már, vagy épp akkor előszedte – át dobott hozzám (nem volt messze) egy tekeres cukrot, illetve cukorkát. A lapos, henger alakú cukorból a tekeresben volt vagy tíz is! Ezt megjegyeztem.

Szerencs után kilöktek bennünket egy mellékvágányra. Mellettünk el-elment egy vonat, de bennünket nem akartak vinni semerre.

Édesanyám attól tartott, hogy ott ér bennünket a front a vonaton. Azt gondolta, azt gondoltuk mi is vele együtt, hogy az nagyon rossz lenne.

*

Csaknem három hete, hogy eljöttünk Nagysomkútról. Egyre türelmetlenebbül akartunk már elérni valahova. Miskolcra? Ott lakott édesanyám nővére, Joci néni.

Egy nap édesanyám azt mondta, nem bír tétlenül várni tovább, kimegy az országútra, csak-csak akad egy jármű, amivel bejutna Miskolcra, megtudná, mi van. Ott vannak-e Jociék, érdemes-e hozzájuk és feljűk törekedni, vagy talán nekiindultak a világnak ők is, és nincs hova mennünk?

Így is tett, s úgy zajlott a napja, ahogy elmondta, úgy igyekszem visszaadni. (Mielőtt az édesanyám napját mondanám, valóban zárójelben említem, hogy míg ő odajárt, egy egészen alacsonyan szálló repülőből géppuskatámadást kapott a vonatunk. Nem tudom, milyen felségjelű gép, de tűzelt rendesen. Mi tudtuk, hogy a legjobb óvóhely a vonat alatt van. Oda bújtunk tehát, a nagy báránybörbéléses kabátot terítettük le, azon tanyáztunk, elsősorban Kati meg én. Feró is talán, de ő néha – azt hiszem – kimerészkedett. Nem tudom, Ottó merre volt ekkor. Egyébként ő nem egyedül jött a leventéből, vele jött somkúti leventetársa, Hodicsek Feri.)

*

Egy káosz az országút!

Keskenyebb is a maiaknál, kátyúsabb is, de az semmi: az összevisszaság és erőszakosság a félelmetes. Ellenkező irányban mennek, mennének a járművek, szekerek, autók, motorosok, kerékpárt toló emberek, katonák, menekülő civilek, egyik a front felé, másik onnan el. Egy-egy tengelytörött szekér vagy defektes autó továbbnehezít mindent. Kiabálás, káromkodás, jajongás.

Részlet az *Anyám könyve* című családtörténetből

Csoda, hogy édesanyáknak sikerült egy autót találnia, amely Miskolc felé igyekezett, és felvette. Szép volt édesanyám, szerintem azért vették fel.

Katonatisztek voltak az autóban, Lillafüredre akartak eljutni, a frontról jöttek ellátmányért, vagyis pénzért. S azért volt nagy szerencse, hogy ők jöttek és vitték Miskolc felé édesanyámat, mert Lillafüredről mennek vissza a frontra, tehát vissza is hozzák őt.

A Győri kapuban, keresztanyámék háza előtt szállt ki az autóból édesanyám. Örült, mert a nővérét ott hon találta, elmondta, mi van velünk, hol vagyunk. Joci néni mondta, ők is menni készülnek, a vasgyár gépeit nyugatra viszik, s ők is vele tartanak. Édesanyám azt mondta, ha menni akarnak, menjenek, nekünk elég volt a menekülésből, az úton levésből, három hete úton vagyunk, ha idejutunk, nem megyünk tovább. Ha akarják, majd vigyázhatunk a házra.

Közben szaladt az idő, édesanyám arra gondolt, hogy nélküle vagyunk ott a vonaton, a vagonban, ki tudja, mi történhet velünk. Azt ígérték a katonák, hogy a sziklaközponban fölveszik a zsoldot, az ellátmányt, s itt megállnak. Nem jönnek... Nem várhat tovább, talán elfeledkeztek róla, lehet, elfeledkeztek róla, azt gondolta édesanyám, hogy indul vissza maga.

S elindult. Hosszú a Győri kapu, aztán a Tizes-honvéd utca, aztán a Széchenyi utca...

Zűrzavar itt a városban is, de talán kisebb az összevisszaság, mint kint, az országúton... Hogy fog visszaérni? Szürkül a délután, lassan sötétedik. A Búza térnél jár, amikor megáll mellette az autó. Kicsapódik az ajtaja, s valami cifrát is mond a délelőtti tiszt.

– Tessék beszállni – mondja keményen és udvariasan, de aztán szemrehányóan –, miért nem várt meg bennünket?!

– Azt hittem, hogy nem jönnek már – mentegetőzött édesanyám.

– Amit egy magyar katonatiszt mond – szögezi le a százados –, úgy van. Azt megtartja, ha a fene fenét eszik is!

Így ért vissza hozzánk, a vagonunkhoz édesanyám. Hát persze, hogy örültünk egymásnak. Azt mondta, itt béke van és nyugalom, ahhoz képest, ami odakinn.

*

Másnap, vagy harmadnap reggelén egy laposkocsiból álló szerelvény vesztegel a mienk mellett. A mellettünk lévő széles plató szinte üres, egy gépágyú van rajta, mellette azonban sok hely, s egy-két katona. Német.

Nem tudom, hogy ki és hogyan beszélt valamelyik katonával, hogy engedték meg, csak azt látom, hogy pakolunk át a széles, üres részre. Olyan közel van az, ahova pakolunk, hogy Ottó egyik lábával az egyik, a másik lábával a másik kocsin, illetve vagonon áll, s úgy rakja a csomagokat. S alighogy átpakolunk, már mozdul is a vonat. Egy lavór, amit kölcsönadtunk valamelyik szomszéd vagonbelinek, s elment vele a kúthoz, vissza se kerül. Megy a vonat! A célunk felé. Időnként döcögösen, olykor ez is megállva, de megy.

Nincs, és nem alakul ki kapcsolat köztünk meg a katonák között. Elvannak, és elvagyunk mi is. Délután azzal szórakoznak, hogy föl-, illetve kidobnak a vonatból üres (csatos) ásványvizes üvegeket, s azokat célozzák. Változó sikerrel.

Olyan lassan haladunk, hogy még az éjszakát is a vonaton töltjük. Nincsen hideg. Csillagos az ég, nem vagyok álmos én sem. Félig ülve, félig fekvé bújok édesanyámhoz. Amerre nézünk – talán az Alföld felé –, rengeteg színes rakéta fénye tűnik fel, és tűnik el. Mintha csillagszóró volna. Ágyúlövés nem hallatszanak.

Reggel érkezünk Miskolcra. Egy fehér veknival köszöntenek bennünket, erdélyi menekülteket. Honnan tudták, hogy jövünk, hogy kik s mik vagyunk, rejtély. Jólesett. Még nekem, a hatévesnek is.

A II. magyar hadsereg (1979)